

ЭЪТИРОФ ТОПГАН МАҚОЛА

Эргаш ОЧИЛОВ

Камина ким ҳақида ёзмай, аввало унинг ўзига маъқул бўлган.

Бахтиёр Назаровнинг етмиш ёшга тўлиши муносабати билан ёзган мақолам ҳам у кишига ёққан:

– Чин дилдан, самимий ёзибсиз – менга жуда маъқул бўлди, – деган эди.

Самий сўзлар дилга чиппа ёпишади-да ўзи.

Афсуски, кўпчиликнинг “тимтимак”ларида бир оғиз самимий сўз, бир сатр холис фикр, бир жумла ҳаққоний баҳони кўрмайсиз.

Узоққа бориб ўтирмайлик. Олтмиш йиллик юбилейим баҳона ҳамкасбларимнинг мен ҳақимда ёзган мақолаларида ўзимнинг қирқ йиллик илмий-ижодий фаолиятимга баҳо кутган эдим. Ҳолбуки, аксар мақолаларда ўзига хос бирор самимий фикр кўрмадим. Кўпчилик дўстона дил изҳорлари ўрнига илмий ишларим рўйхати асосида ҳисоботнамо бир нарсалар қоралашибди. Шунда устознинг ярми ҳазил, ярми чин йўсинидаги бадиханамо мақоламдан бежиз миннатдор бўлмаганини эсладим. Эсладим у ўша мақолани қайта кўриб чиқиб, ёнига забардаст замондошим билан боғлиқ бир қатор ҳангомаларни ҳам кўшиб, табаррук 80 ёшларига тухфа этгим келди. Зеро, 10 йил муқаддам: “Устоз билан боғлиқ ибратли воқеалару қизиқарли ва дилкаш ҳангомалар кўп. Ҳозиржавоблик билан қилган нозик лутфларию теша тегмаган сўзлари беҳисоб. Улар бир куни албатта кундаликлару ёндафтарлар катидан чиқиб, китоблар саҳифасини безайди”, – деб ишонч билан таъкидлаган эканман. Шундай ҳангомалардан айримларини ёндафтарлар ва кундаликлар катидан излаб топиб, мазкур мақолага илова қилдим.

ЯРМИ НАҚД, ЯРМИ НАСИЯ

(ёки ишонса бўладиган ваъда)

Устозлар ҳақида ёзиш катта шараф, айти пайтда оғир масъулият, чунки ўзинг шоғирд бўла туриб устозлар ҳақида уларга муносиб сўз айтиш осон эмас-да! Лекин устозлар ҳақида ҳамиша нимадир ёзиш мумкин. Чунки уларнинг ё китоблари, ё суҳбатларидан албатта нимадир олгансан. Баъзида эса улар сенинг ҳаётингда у ёки бу даражада роль ўйнаган бўлади.

Ҳаётда бўлганидек, илмда ҳам силсила бардавомлиги занжир ҳалқаларининг қанчалик бир-бирига боғлиқлигига вобаста: сен олдинги ҳалқага боғланганингдек, кейинги ҳалқа сенга уланади. Авлодлар узвийлиги қонуниятига биноан аввал олдинги, сўнг эса кейинги ҳалқага боғланасан.

Мен Бахтиёр Назаровни 1989 йилдан буён биламан. Ўшанда у киши Тил ва адабиёт институти директори эди. Институт илмий кенгашида менинг “Рубой таржимасида шакл ва мазмун бирлиги” мавзуидаги номзодлик диссертациямнинг мавзуси тасдиқланадиган бўлди. Таржимашуносликни фан сифатида тан олмайдиган, таржиманинг моҳиятини тушунмайдиган баъзилар рубой мавзуида Иброҳим Ҳаққул диссертация ёзган-ку деб қаршилиқ қилишди. Бахтиёр ака эса бу икки тадқиқотнинг фарқини – униси адабиётшунослик, буниси таржимашунослик йўналишида эканини кўрсатиб, барча эътирозларни рад этди ва мавзу тасдиқланди. Кенгаш тугагач, мажлислар залидан чиқаётиб, кўлимни сиқиб табриклади ва ишимга муваффақият тилади.

1992 йилнинг февраль ойининг бошидан мен ҳам Тил ва адабиёт институтида иш бошладим. Чорак асрдан зиёд устоз билан бир илмий даргоҳда елкама-елка ишладик. Бундан ташқари, у киши Ўзбекистон Республикаси Фанлар академияси Президиумида вице-президент ва ижтимоий-гуманитар фанлар бўлимида академик-секретарь лавозимларида фаолият кўрсатганларида камина илмий котиблари бўлганман. Мамлакат миқёсидаги кўплаб тадбирларда, халқаро миқёсдаги конференцияларни тайёрлаш ва ўтказишда бирга бўлдик. Бу жараёнда мен Бахтиёр Аминовичнинг раҳбар, олим ва инсон сифатидаги кўплаб хусусиятлари ва фазилатларини кашф этдим.

Устознинг кўпдан-кўп фазилатлари ичида мен айниқса у кишининг қатъиятлилиги, ҳар хил майда-чуйдалардан баланд туриши, ҳар қандай вазиятда ҳам ҳамкасбларини тушуниши ва қўллаб-қувватлашини алоҳида ҳурмат қиламан. Мардлиги, тантилиги, бағрикенглиги, меҳмондўстлигига

хам кўп гувоҳ бўлганман. Яна бир хислати: мабодо хафа қилса ҳам, ҳамма гапни кишининг юзига айтади, ортидан гапириб юрмайди. Мен у кишининг бировнинг ишига қаршилиқ қилганини сира эшитмаганман.

Бахтиёр ака менинг илмий изланишларим ва эришган муваффақиятларимни ҳамиша кузатиб бориб, ўзининг муносабатларини билдириб турган. Хайрихоҳлик билан самимий маслаҳатларини аямай, докторлик диссертацияси устидаги ишларимни тезроқ якунлашга ундаб келган. Ҳар доим, ҳар қандай вазиятда қўллаб-қувватлашга ҳаракат қилган.

2005 йили мен форс-тожик шоирлари ижодидан таржима қилган икки мингда зиёд рубоийлар “Муҳаббат тароналари” номи билан каттагина китоб ҳолида босилиб чиқди. “Ўзбекистон адабиёти ва санъати” ҳафтаномасидан у ҳақдаги эълонни ўқиган Бахтиёр ака:

– Шоир (у киши менга ҳамиша шундай мурожаат қиларди), сиз ҳам ўзимиздай рубоий шайдоси экансиз-ку! Бир дунё рубоий таржима қилиб, ёстикдай китоб чиқарибсиз-у, бундай биттасига дастхат ёзиб берай ҳам демайсиз! Агар билсангиз, рубоий менинг жону дилим! – деб гина қилди.

Узр сўраб, дарҳол битта китобга дастхат ёзиб, тақдим этдим.

Китобни олгач, кўп ўтмай табриклади:

– Яхши китоб бўлибди. Мазза қилиб ўқияпман. Илҳомланиб ўзим ҳам рубоийлар қоралайпман. Бир тақриз ёзиш ниятим ҳам йўқ эмас.

Мана, ўша илҳом маҳсулларида баъзилари – уларни эсдалик сифатида менга тақдим этган:

*Байт қудрати санъатида сўзлари фақат чин бўлсин,
Мақсади ишқда тоблансин, шиддатида лочин бўлсин.
Дунё англаш очқичи уч бўлса, бири рубоийдир,
Рубоийни билай десанг, дўстинг Эргаиш Очил бўлсин!*

(19.10.2005)

*Дўстни зиёрат этиб тур гар уйи Чин-Мочин бўлсин!
Дўстга содиқ эранларга иқбол тўкин-сочин бўлсин!
Икки дунё саодатин истасанг, сев рубойни,
Рубойни севганларнинг дўсти Эргаш Очил бўлсин!*

(19.10.2005)

Бахтиёр аканинг яхшигина шоирлигини мен Ўзбекистон Республикаси Фанлар академияси Президиуми ижтимоий-гуманитар фанлар бўлими илмий котиби бўлиб ишлаётганимда билганман. У киши бўлимнинг академик-секретари эди. Бир куни менга бир тўртлигини ўқиб берди. Унда тасвирланишича, маъшуқа ноз уйкуда ётибди. Кўраётган ширин ва гўзал тушлари эса нозик ва юпқа қобоғидан шундоққина кўриниб турибди. Бу оҳорли ўхшатиш шу лаҳзадаёқ хотирамда муҳрланиб қолди.

Бахтиёр ака тезда тақриз ёзиб, унинг мухтасар нусхасини “Ўзбекистон адабиёти ва санъати” газетасида, тўлиқ нусхасини “Ўзбек тили ва адабиёти” журналида эълон қилди. Табиийки, бундай эътибордан бошим кўкка етди.

Бахтиёр ака ҳаётни, одамларни нозик кузатарди ва таассуротларини юрган йўлида қўлига тушган қоғозгами, ўқиётган газетасининг бир четига ёзиб кетаверарди ва мени кўрса ўқиб берарди. Баъзида эса сизга бағишладим деб, деб қўлимга тутқазиб ҳам кетаверарди.

– Умар Хайём бўлиб кетинг-е! – дедим бир куни.

Кейинги кўришганимизда қўлимга янги тўртликларини тутқазди – улар шу таъриф таъсирида ўзилган эди.

*Хайёмсифат дединг ожиз қўлингни,
Майгами текиздинг соҳир тилингни.
Дуога қўлингни оч, Эргаш Очил,*

Оллоҳ қабул этсин бу ҳазилингни!

(2010 йил, январь).

Ўзига яқин олганиданми, гоҳ хонасига чақириб тўлиб-тошиб янги шеърларидан ўқиб берарди, гоҳ қўнғироқ қилганимда янги шеърнинг устидан чиқиб қоламан ва унинг илк тингловчисига айланаман. У завқу шавқ билан шеърларини ўқиганида заминдан узилиб, гўёки еттинчи фалакка кўтарилади ва бу табиий: шеър руҳ қушининг юксакка парвозидир!

Бахтиёр ака шеърни нозик тушунади ва теран таҳлил қилади. Баъзида тағматндан ҳеч кимнинг ҳаёлига келмаган маъноларни келтириб чиқариб, ҳаммани ҳайратга солади. Лекин модерн шеър ниқоби остидаги алмойи-жалмойи алжирашларни тушунмаслигини яшириб ўтирмайди:

– Э, бу шоирларнинг дастидан одамнинг ичак-чавоғи ҳам қолмайди! Уларнинг қораламаларида кишининг киндигидан бир нарсалар ўсиб чиқадими-ей... Бурнининг тешигида қушлар уя қўйиб, бола очадими-ей...

Жаҳон адабиётшунослигида асарни асарнинг ўзидан келиб чиқиб таҳлил қилиб бериш усули ҳам мавжуд. Таъбир жоиз бўлса, Бахтиёр ака кейинги изланишларида худди шу йўлдан борди: кўплаб асарларни янгидан мутолаа қилиб, қайта назардан ўтказиб, уларнинг янгидан-янги маъно қирраларини кашф этишга, тағматнидаги аввалги тадқиқотлардан четда қолган ёки бошқалар эътибор бермай ўтган мазмун-моҳиятини топишга ҳаракат қилди. Худди анорни сиқиб сувини олгандек, бадий матнни ҳар томонлама кенг, теран ва нозик тадқиқ ва таҳлил қилиб, улар қатида яширин қават-қават маъноларни бирма-бир очишга уринди.

Тилини топганинг дилини очганидек, матн ичига қанча чуқур кирсанг, у сенга шунча бағрини очади, ҳаммага ҳам раво кўрмаган сирлари билан ўртоқлашади. Бахтиёр ака кейинги даврда асосан бадий матн билан ишлаб, сўзлар уммонига шўнғиб, маъно жавоҳирларини излади. Ҳар бир сўзнинг маъно товланишлари, ҳар бир иборанинг мазмун қирралари, ҳатто ҳар бир ҳарфнинг жарангию таъсири унинг синчков назаридан четда қолмади.

Ижодкор ўзини сўзда намоён этади. Сўзни англаган ижодкорнинг ўзини англайди.

Бахтиёр аканинг қатъий ишончига кўра, забардаст сўз санъаткори ҳар қандай вазиятда ҳам кўнглидагини бир йўлини топиб айтади. Ижоддан мақсад сўз айтиш экан, чинакам истеъдод фикру туйғуларини ўзи билан олиб кетмайди. Уларни маҳорат билан сўзлар қатига яширади. Бинобарин, шўро даврида яшаб ижод этган йирик шоир-ёзувчилар ҳам ҳукмрон мафкура таъсирида ижод қилиш баробарида кўнгилларининг туб-тубидаги орзу-армонлари, фикру қарашларини асарлари тағматнига нозик ишоралар орқали сингдирмасликлари мумкин эмас.

У қандай шоир бўлдики, халқ дарду ғамларини куйламаса!

У қандай ёзувчи бўлдики, халқ орзу-армонларни қаламга олмаса!

Шунинг учун ҳам у кишининг кўнглига қўл солиб, айтолмаётган сирларидан воқиф бўлгандек, шўро даврида яратилган асарларнинг тағматнига назар ташлаб, муаллифлари очик айтолмаган ҳақиқатларни излаб топишга ҳаракат қилди. Сўз бағридан муаллифнинг қон сирқираб ётган юрагини танишга ва бу ўртанган юракнинг исёнкор ва аламли нолаларини эшитишга интилди.

Сўзни англашга интилинг, у сизга маъно гавҳарларини очади.

Сўзни тинглашга интилинг, у сизга яширин сирларини сочади.

Сўз – садаф, бағрида жавоҳир пинҳон,

Унга етишади интилган инсон.

Фитрат, Чўлпон, Бехбудий, Абдулла Қодирий, Ғафур Ғулом, Ойбек, Усмон Носир, Зулфия, Эркин Воҳидов. Абдулла Орипов – булар миллатнинг дарду ғамларини кўнгил призмасидан ўтказган улкан адиблар. Уларнинг кўлига халқ дарди, миллат ғами қалам тутқазган.

Бу адиблар сўзни миллат манфаатларига хизмат қилдирганлар.

Бу адиблар сўзни халқ орзу-армонлари ифодасига сафарбар қилганлар.

Бу адиблар сўзни маърифат маёғи қилиб кўтарганлар.

Бинобарин, Бахтиёр Назаровнинг улар ижодидан халқ ва миллат озодлиги ва мустақиллиги, халқ ва миллатнинг асрий орзу-армонлари ифодасини излаши ва топиши бежиз эмас. У бу йўналишда кўплаб мақолалар эълон қилди. Беҳбудий, Фитрат, Чўлпон, Қодирий, Ойбек, Ғафур Ғулом, Абдулла Орипов, Эркин Воҳидов каби адиблар ижодини қайта элакдан ўтказиб, уларнинг ўзигача амалга оширилган тадқиқотлардан четда қолган маъноларини топиб, нозик таҳлил қилиб бергани бунинг ёрқин исботидир.

Бахтиёр ака бирор мавзуда мақола ёзмоқчи бўлса, узоқ тайёргарлик кўради, мавзуга оид кўплаб адабиётларни кўриб чиқади. Шунинг учун баъзан мақолалари каттариб кетади.

– Бироз чўзилиб кетди-да, – дея қўяди шунинг учун баъзан узр сўраганнамо оҳангда “Ўзбек тили ва адабиёти” журнаliga мақола берар экан.

Бахтиёр Назаровнинг тадқиқот доираси ниҳоятда кенг: у миллий уйғониш даври адабиётини ҳам, XX аср адабиётини ҳам, мустақиллик даври адабиётини ҳам; назмни ҳам, насрни ҳам, драматургияни ҳам, публицистикани ҳам; нафақат ўзбек, балки рус, европа, туркий халқлар сўз санъатини ҳам; адабиёт тарихинигина эмас, назарияси ва ҳозирги адабий жараёни ҳам бирдай маҳорат билан тадқиқ ва таҳлил қилиб кетаверади. Айниқса, туркман ва қорақалпоқ адабиётининг Махтумқули, Бердак, Ажиниёз каби атоқли намояндалари ижодига бағишланган қатор салмоқли мақолалари қардош халқлар сўз санъати, бадиий таржима ва адабий алоқа масалаларини ўрганишга муносиб ҳисса бўлиб қўшилгани маълум. Қорақалпоқ адабиётини-ку у бутун тарихи билан ёритди. Ажабки, бу дарвештабиат одам тинимсиз мақолаю тақризлар ёзса-да, уларни тўплаб китоб қилишга сира қизиқмасди.

Яхши билган кишинг ҳақида ҳар қанча ёзганинг билан гапинг тугамайди. Устоз билан боғлиқ ибратли воқеалару қизиқарли ва дилкаш ҳангомалар кўп. Ҳозиржавоблик билан қилган нозик лутфларию теша тегмаган сўзлари беҳисоб. Улар бир куни албатта кундаликлари ёндафтарлар қатидан чиқиб, китоблар саҳифасини безайди. Илмий ва ижодий маҳсулотлари ҳам ҳали кўплаб тадқиқотларга мавзу бўлади. Лекин умрнинг узунлиги яхши, сўзнинг қисқаси. Қолган-қутган гапларни олимнинг 80 ёшлигига олиб қўйиб, сўзни шу ерда мухтасар қиламиз.

Илова. Дўстлар давраси ва дилкаш суҳбатлар Бахтиёр аканинг жону дили эканлигига кўп гувоҳ бўлганман. Бундай давраларда у яйрайди ва ўзини бир қадар эркин кўяди, шунинг баробарида янгидан-янги изланишлар учун куч олади. Эсимда: 1989 йилнинг охирлари – у киши институт директори бўлиб ишлаётган пайт эди. “Таржима назарияси ва адабий алоқалар” бўлимида Қуддус Аъзамовнинг Абдулла Қодирийнинг “Меҳробдан чаён” романининг русча таржимасига бағишланган диссертацияси муҳокама қилинди. Бўлимнинг сиртқи тадқиқотчиси сифатида мен ҳам иштирок этдим. Муҳокамадан кейин Қуддус ака уйига бир пиёла чойга таклиф этди. Чой баҳона чиройли суҳбат бўлди. Шунда Бахтиёр ака:

– Ана шундай норасмий ўтиришларни ҳам баъзида ташкил қилиб туриш керак – бир-биримизни яқиндан билишнинг энг яхши йўли бу, – деб қолди.

Кейинчалик илмдан ташқари ана шундай самимий давралар ва дилкаш суҳбатлар унинг учун одам таниш ва бир қадар дам олиш воситаси эканлигини билиб қолдим.

Бахтиёр ака норасмий давралардаги самимий суҳбатларни яхши кўрарди. Шундан келиб чиқиб, мен ҳам норасмий, лекин самимий бир нарса қораладим.

БАХТИЁР НАЗАРОВ ҲАНГОМАЛАРИ

Чиғатойда

Чиғатойни оралаб юришса, қабрлар устига чиройли суратлари билан ўрнатилган қабртошларни кўриб, Тўра Мирзаев соддалик билан:

– Биз шу томонларини ҳам ўйлаб, чиройли бир суратга ҳам тушиб қўймаган эканмиз-да, – деса, Бахтиёр Назаров:

– Сиз уёғини ҳал қилаверинг – буёғини ўзимиз тўғрилаймиз, – дебди ҳозиржавоблик билан.

Қиёсни қаранг!

Бахтиёр Назаров Қарши Педагогика институтига давлат имтиҳон комиссиясининг раиси бўлиб борганида Гулноза Эрназарова деган шогирди уни олиб юрган экан. Тозаёдгир аёлнинг ҳали машинани эплаб ҳайдолмаётганини кўрган домла одатига кўра лутф қилибди:

- Сизнинг машина ҳайдашингиз ҳам менинг самолёт ҳайдашимдай нарса экан-да.
- Ие, домла, сиз ҳали самолёт ҳайдашни ҳам биласизми? – дебди шогирд соддалик билан.
- Билмайман-да, – дебди у киши жавобан.

Оқ газета

Бахтиёр Назаров бир гал:

- Бугун “Ўзбекистон адабиёти ва санъати” газетасини олдим – оппоқ чиқибди, – дебди.

Бу газетада биронта ўқишли мақола чиқмабди дегани эди.

Синган қилич

- Гаффор Мўмин ўзининг етмиш ёшидаям ҳали қиличда-я? – деб кимдир лутф қилган эди, Бахтиёр Назар дарҳол киноя қилибди:
- Аммо-лекин қинидан чиқмайдиган қилич-да!

Олимлик ва шоирлик

Бахтиёр Назаров юрган йўлида тўртликлар машқ қилиб юрар ва мени кўрди дегунча тўхтатиб ўқиб берарди.

- Ижод намуналарингизни бир китоб қилмайсизми? – десам:
- Олимлик билан топган обрўйимни шоирлик билан тўкиб қўйишдан кўрқаман-да, – дерди.

Кейин билсам, бир пайтлар бир даста шеърини эълон қилганда Иброҳим Ғафуров томонидан қаттиқ танқидга учраган экан.

Набира меҳри

- Биз нега набирани яхши кўрамыз? – деган саволга Бахтиёр Назаров шундай жавоб қилган экан:
- Биз ота-онамизнинг олдида болаларимизни ўзимиз хоҳлагандай эркалашга андиша қиламиз. Ўша юрагимизда армон бўлиб қолган истакни набирамизни эркалаш билан қондирамыз.

Беоқибат маҳалла

“Оқибат” деган маҳаллага ошга таклиф қилишди. Тахмин қилиб борганимиз бошқа маҳалла бўлиб чиқди. Шунда Бахтиёр Назаров деди:

- Бу маҳалла беоқибат экан...

Масъулият ҳисси

- Мен ҳеч қачон тайёргарлик кўрмай, нима дейишимни яхши ўйлаб олмай сўзга чиқмаганман, интервью бермаганман, – дейди Бахтиёр Назаров.

Ўхшашлик

Бахтиёр Назаров столида қалам-ручкалар қалашиб ётишини хоҳларди.
Мен ҳам шундай.

Талабчанлик

– Ўзингнинг ишингга душман каби муносабатда бўл! – дер экан Бахтиёр Назаров.

Бу – масъулият туйғусининг кучлилигидан.

Ҳар кимнинг иш усули

Бахтиёр Назаров институтдан уйига иш кўтариб бормас, ҳаммасини шу ернинг ўзида ҳал қилиб кетарди: диссертацияларни варақлаб чиқиб, фикрларини қоғозга тушириб, тортмасига ташлаб қўярди.

Тантилик

Хўжандлик адабиётшунос олим Бахтиёр Файзуллоев айтади:

– 2018 йилда устоз Абдусалом ака билан Навоий шаҳридаги улуг шоирга бағишланган халқаро анжумандан қайтиб, Ўзбек тили, адабиёти ва фольклори институтидаги навоийхонлик анжуманида ҳам иштирок этган эдик.

Ўшанда Сиз менга ва устозга бир нечтадан китобларингизни тақдим этганингизда раҳматли академик Бахтиёр Назаров: “Абдусаломжон! Биз академик бўлсак ҳам, ҳали китоб чиқаришда Эргашжонга ета олганимиз йўқ!”
– дея мардона ҳақиқатни ҳаммани хузурида айта олган эдилар.

Ворисийлик

Институтда ўтган Наврўз байрамида афғонистонлик Шафиқа Ёрқин байрам билан табриклаб, бир неча рубойларини ўқиб берди. Маза-матра деган нарса йўқ. Шунга ишора қилиб, Бахтиёр Назаров киноя қилди:

– Афғонистонда ҳам Уммат Тўйчининг уруғларидан бор экан-да.

Таътил

– Қандай янги китоблар чиқараяпсиз? – деб сўради Бахтиёр Назаров.

– Ҳозирча дам олаяпман, – десам:

– Ҳа, яхши, китоблар ҳам сиздан дам олсин, – деди.

Устозлар омон бўлсин

– Мен беш фарзанди – уч қизи ва икки ўғлини бир кунда тўй қилган кишини биламан, – деб қолди бир куни Бахтиёр Назаров. – Сен ҳам уч ўғлингни бир кунда уйлантириб қўя қол. Қўлинг калталиқ қилса, ҳозир банклар кредит берапти.

– Учта устозим академик – ёрдам қилишмаса ҳам, қарз беришар, – дедим жавобан мен ҳам темирни қизиғида босиб Наим Каримов, Тўра Мирзаев ва Бахтиёр Назаровларнинг академик сифатида катта ойлик олишлари ва давлат томонидан ҳам ойликларига устама белгиланганига ишора қилиб.

Кўнни кўрган одам

Тушга яқин институтга келаётсам, Бахтиёр Назаров бир шогирди билан кабоб еб, пиво ичиб ўтиришган экан. Кўриб кўрмаганга солиб ўтиб кетаётган эдим, Бахтиёр аканинг кўзи тушган экан:

– Шоир, бу ёққа қаранг! – деб чақириб қолди.

У кишининг ҳар ойлик олганда кўзига кўринганни пивоҳўрликка чақирадиган одати бор эди.

Ночор уларнинг даврасига қўшилдим. Шогирдига ортиқча томоқ малол келганини сезиб, игнанинг устида ўтиргандай бўлдим. Бир бокал пивони бир сих кабоб билан майдалаб ўтиравердим. Ҳисоб ўзимдан бўлади дебми, бахил шогирднинг ўзи ҳам бор-йўғи бир сих еди.

– Ҳа, шоир, пивони хушламайсизми дейман-да – мазангиз йўқ, – деб мулозамат қилиб турган Бахтиёр ака давра кўрган одам эмасми, синчковлик билан гап нимадалигини пайқаб ўтирган экан. Официант қизни чақириб, олдида бир бойлам пул ташлади.

– Мен бугун маош олганман. Қанча еб-ичган бўлсак, шундан олиб қол, – деди.

Шунақанги енгил тортдимки, асти қўяверасиз!

Улфатчилик

Бахтиёр Назаров ҳикоя қилади:

– Эрик Каримов онаси ўтганида ош берганида азонда ошдан чиқиб, Гаффор Мўминовникига кирдик. Касалхонага кўргани боролмаганимизни баҳона қилиб, анчагача ичиб ўтирдик. Бир чиқсам, хотини билан эшик олдида гаплашиб ўтирган экан. Яна кириб кетдим. Яна давом эттирдик. Бир ора чиқсам, яна ўша ерда эр-хотин гаплашиб ўтиришибди.

– Ҳа, янга ишга бормадиларми? – десам:

– Бориб келди, – дейди.

Ҳар ишнинг ўз даври

Улфатчилик – Бахтиёр аканинг жону дили эди. Лекин кейинги пайтлар ўзини анча тортиб қолган эди.

– Энди келинлар, набиралар бор – маст бўлиб, эшикдан қийшайиб кириб боришга уяламан, – дер эди бунинг сабабини изохлаб.

Қойилмақом аннотация

Гулноз Сатторова Бахтиёр Назаровнинг шеърлар китобини кўтариб кирди. Аннотациясини мен ёзиб берган эдим. Шунга ишора қилиб ҳазиллашдим:

– Аннотацияси зўр чиқибдими!

Сарлавҳа муаммоси

Бахтиёр Назаров адиб ва олимлар номининг мақола сарлавҳасига чиқарилишига тиш-тирноғи билан қарши бўлиб, “Ўзбек тили ва адабиёти” журнали таҳририяти мажлисларида ҳам барча мақолалардан бундай номларни олдириб ташлатарди.

Чиндан ҳам, мақола сарлавҳасига унда кўтарилган муаммо номини чиқариш керак-да.

Эътироф

Бахтиёр Назаров билан институтгача бирга бордик. Докторлик диссертацияси устидаги ишларим қандай бораётганини суриштириб, тезлаштиришни маслаҳат берди:

– Доктор бўлиш учун кўплаб мақолаб китоблар чоп этиш шарт эмас. Энг муҳими, соҳа олимлари томонидан эътироф этилиш. Худога шукрки, сиз ана шу эътирофни қозондингиз...

Ака-укалар

Тўлқин Сайдалиевнинг банкетида акалари ва опаларининг саф бўлиб туришганини кўриб:

– Дунёда шундан ортиқ бахт борми? – деб Бахтиёр Назаров йиғлаб борган эди.

Умри узоқ бодомлар

Ёкубжон Исҳоқов улфатларининг олдига тақсимчада бодом қўйибди. Бахтиёр Назаров аввал қўли билан уриниб кўрибди, кейин тишининг остига олибди – қаники чақилса!

– Бу тошбодомларнинг чақишнинг бирор иложиси борми? – дебди охири.

– Агар бу лаънатиларни чақиб бўлганида сизларгача етиб келмаган бўларди-да, – дебди у киши кулганича.

Теранлик

Бахтиёр Назаров машҳур авлиё Хожа Юсуф Ҳамадонийнинг бир асаридан бугунги глобаллашув даврига мос фикр ва ғоялар топишга ҳаракат қилди.

У киши ҳамиша ўзаро боғланмайдигандай кўринган нукталар аро туташ ришталарни топа оларди.

Кечиккан ташириф

Бахтиёр Назаров китоб чиқаришга сира қизиқмаган – бир неча китоблари бор эди, холос.

У асосан буюртма ёки илтимосга кўра мақола ва маърузалар ёзарди-ю, лекин сира китоб қилишга қизиқмасди.

Тўшакка михланиб қолгач, шогирдлари унинг бир неча китобларини чиқаришди.

Муносиб тандем

Жамол Камол таржималарига Иброҳим Ҳаққул ёзган сўзбоши ва сўнгсўзларни Бахтиёр Назаров таржимон ва олимнинг ўзаро тандеми сифатида баҳолаган эди.

Инкор хосияти

Мавжуд ҳақиқатларни инкор қилиб ҳам янги гап айтиш ёки оҳорли шеър ёзиш мумкин.

Абдулла Орипов ва Бахтиёр Назаров кабиларда бу ҳолни кўрамиз.

Ким айбдор?

Нўъмон Раҳимжоновнинг илмий фаолияти, олим сифатида шаклланишида Бахтиёр Назаровнинг хизматлари катта. Лекин умрларининг охирида қора кучлар уларнинг орасини ҳам бузган эканлар.

– Кўп йиллик кадрдонига эмас, бошқа бировларнинг гапига ишонганнинг ўзи айбдор, чунки биров яхши ниятда гап ташимайди-ку, – деб

бир даврада тегизиб айтдим Иброҳим Ҳаққулнинг бировларнинг гапи билан мени душманга чиқарганини кўзда тутиб. – Мана, Бахтиёр Назаров билан Нўъмонжон Раҳимжоновлар қирқ йиллик қадрдонлар эди – лекин ғаразгўйлар ўшаларнинг орасини бузишди-ку. Бунга ўша ичиқоралардан кўра кўпроқ дўстларнинг ўзлари айбдор.

Дунёнинг ишлари

Бахтиёр Назаров кетма-кет insult бўлиб, тўшакка михланиб қолгач, ҳаётдан ҳафсаласи совиб, тушқунликка тушиб қолибди. Кўргани борганимда кўнглини кўтариш учун:

– Рубойилар тўқиб, айтиб туриб ёздирсангиз-чи, – дедим. – Ахир, сиз рубойиларингизни ҳамиша аввал ҳаёлингизда пишириб, кейин қоғозга туширар эдингиз-ку.

– Э, кимга керак! Мана, бир дафтар шеърим ётибди, – деди қўл силтаб. – Кўпдан бери на қўлимга китоб оламан, на газета кўраман, на телевизорга қарайман – ҳаммасидан кўнглим совиған.

Дунёнинг ишлари акс-да ўзи: номи оқланиб, шони тикланиб, академик бўлиб, фан арбоби бўлиб, назарга тушиб, шуҳрат отига минганида тўшакка михланиб қолди. У худди шу айни гуриллаган пайтда йиқилганини ҳазм қилолмади.

Бахтиёр Назаровга гўё иккинчи ҳаёт тухфа этилган эди.

Лекин бу иккинчи ҳаётда у биринчи ҳаётидаги армонларини рўёбга чиқаролмади.

Одамлар мени тўшакка михланган ҳолда кўрмасин деб, ҳатто ҳеч кимнинг кўргани боришини ҳам хоҳламас эди. Биров кўргани борса, юм-юм йиғларди дейишарди.

Ҳолбуки, устози Матёкуб Қўшжоновнинг иродаси кучли экан. У йигирма йиллар кўзи яхши кўрмаса-да, бировларга китоб ўқитиб, магнитофондан эшитиб, фикрларини айтиб туриб ёздирарди. Қанчадан-қанча мақола ва китоблари шу тарзда қоғозга тушган.

Лутф

Тўшакка михланиб қолган Бахтиёр Назаровни кўргани борган эдик.
Биринчи саволи:

- Ҳалиям докторлик диссертациясини ҳимоя қилмадингизми? – бўлди.
- Ҳимоямга ўзингиз бош бўлишингизни кутиб ўтирибман-да, – дедим ҳазиллашиб кўнглини кўтариш мақсадида.